

هنر و تمدن ایران در اواخر سده هشتم و نهم هجری

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

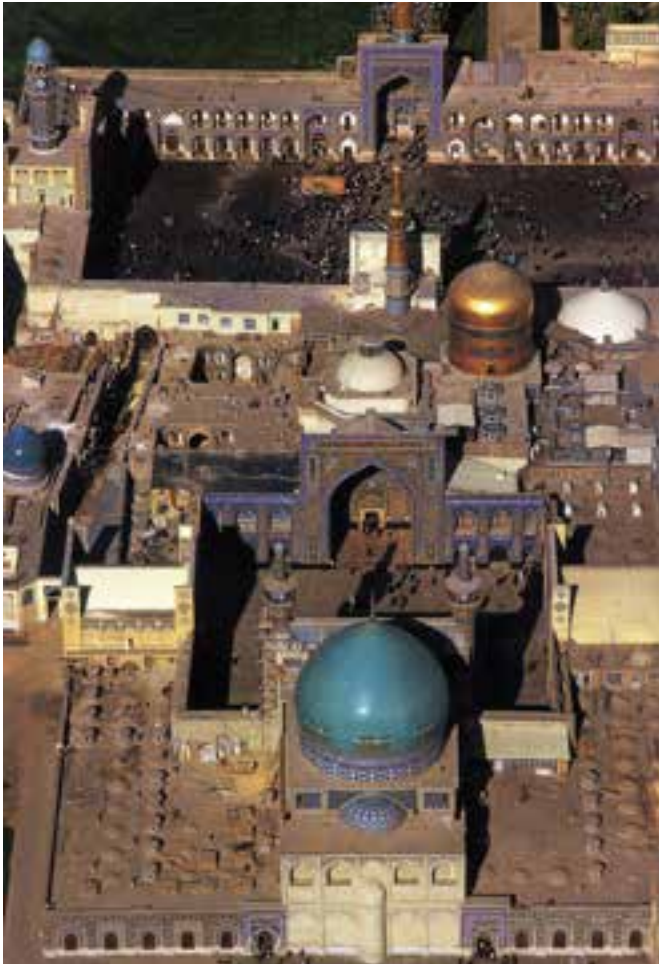
- ۱- تحولات معماری دوره تیموری را بیان کند.
- ۲- تحولات نگارگری دوره تیموری را بیان کند.
- ۳- آثار شاخص نگارگری دوره تیموری را نام ببرد.
- ۴- ویژگی‌های نگارگری دوره تیموری (مکتب هرات) را بیان کند.
- ۵- وضعیت سفالگری و تزیینات آن‌را در دوره تیموری شرح دهد.
- ۶- وضعیت پارچه‌بافی در دوره تیموری را بیان کند.

هنر و تمدن ایران در اواخر سده هشتم و نهم هجری

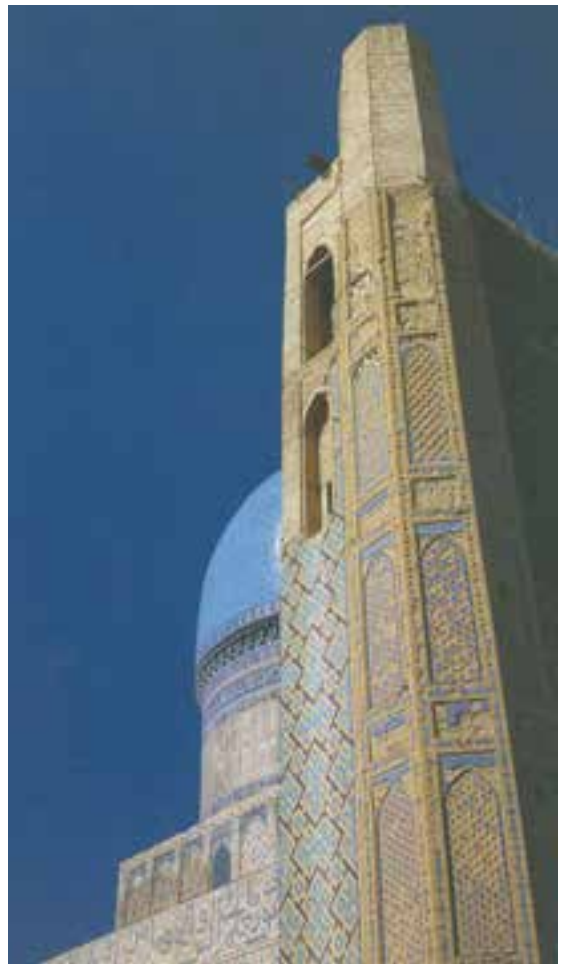
با به قدرت رسیدن تیمور و جانشینان وی تلاشی فراگیر انجام گرفت تا منابع هنری قلمرو آنان به صورت فرهنگ شاهانه‌ای همچون تجلی هنر پیشینیان و همسایگان قلمرو خود به وجود آید. از این رو تیمور با ساخت بناهای باشکوه و عظیم و پرداخت هزینه‌های بالا توانست آثار پدید آمده را همچون پوشش‌های جواهرشان بیاراید. این ویژگی در تمامی قلمرو تحت سیطره تیمور و جانشینان او گسترش یافت و بناهای باشکوه با نمای کاشیکاری رنگارنگ آراسته شد. در دیگر سو هنر کتاب‌آرایی و نگارگری به عصر طلایی خود وارد شد. آن چنان که کامل‌ترین مکتب نگارگری ایرانی به دلیل ایرانی بودن سبک و نیز گسترش و تعالی هنرهای وابسته از جمله خوشنویسی و جلدسازی پدید آمد. در دوره تیموری شهر سمرقند به عنوان شهر سبز نامیده و مرکز اولیه حکومت تیموریان شد. پس از آن دو مرکز عمده با آثار فاخر هنری را می‌توان شیراز و هرات نامید که به عنوان دو مکتب اصلی هنری نیز شناخته می‌شوند.

مهم‌ترین اقدام تیمور پس از استقرار حکومت ساخت مسجد جامع شهر سمرقند به یاد همسر خود بی‌بی خاتون است (شکل ۱-۱۱) که براساس مساجد چهار ایوانی ساخته شده است. در دوران شاهرخ به دلیل گسترده‌گی شیعه، معماری بارگاه ملکوتی امام رضا (ع) نوسازی گسترده‌ای یافت و

در کنار آن مسجد جامع بزرگ گوهرشاد با ۲ تالار اجتماع یعنی دارالسادات (جایگاه سیدان) و دارالحفاظ (حافظان قرآن مجید) ساخته و افزوده شد (شکل ۱۱-۲). همچنین الگوی مدرسه‌سازی توسط معمار بزرگ این دوران یعنی قوام‌الدین شیرازی به اوج می‌رسد (شکل ۱۱-۳ الف و ب).

▲ شکل ۱۱-۲ - مسجد گوهرشاد و بارگاه امام رضا (ع)، مشهد

▲ شکل ۱۱-۱ - مسجد بی بی خاتون، سمرقند

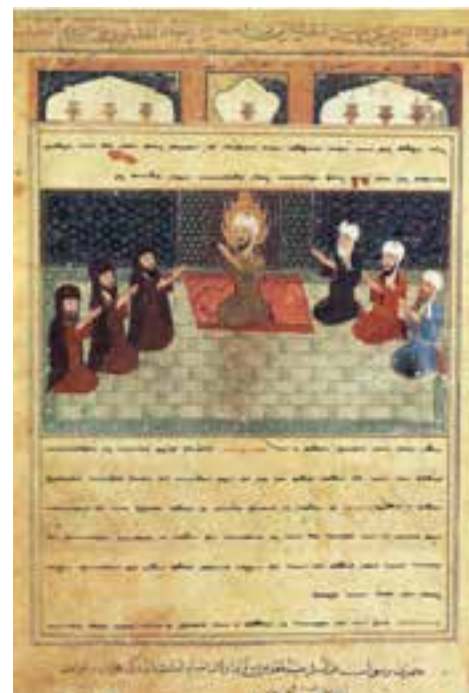

▲ شکل ۱۱-۳ ب - مدرسه غیانیه، خرگرد، خراسان

▲ شکل ۱۱-۳ الف - نمای داخلی مدرسه غیانیه

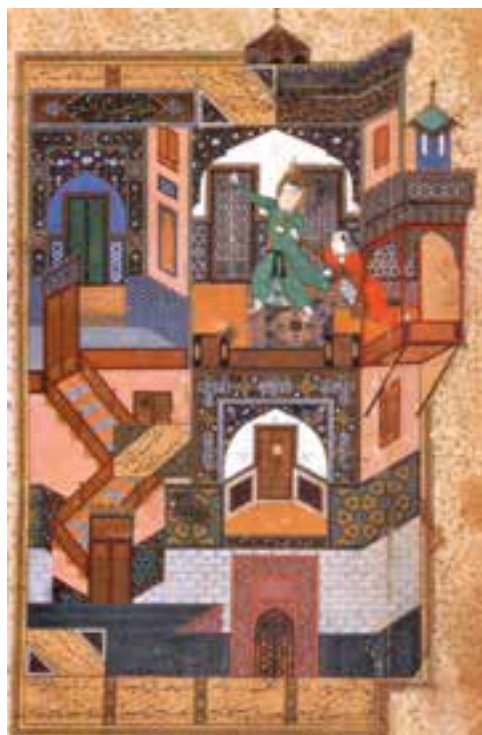
همانگونه که اشاره شد هنر کتابت و نگارگری در این دوره به اوج و شکوفایی می‌رسد و باعث پدید آمدن مکتب‌های کمال یافته شیراز و هرات می‌شود. مهم‌ترین تحول نگارگری در ادامه با تسلط رنگ قرمز در مکتب شیراز است. تداوم سنت هنری دوران جلایری نیز با تسلط رنگ آبی در مکتب هرات به کار می‌رود. آثار مهم تولید شده مکتب هرات در سه دوره شاه‌رخ، بایسنقر میرزا و کمال‌الدین بهزاد شامل معراج نامه (شکل ۴-۱۱) شاهنامه بایسنقری (شکل ۵-۱۱) و بوستان سعدی با نقاشی کمال‌الدین بهزاد (شکل ۶-۱۱) می‌شود. همچنین از مهم‌ترین تحولات نقاشی بعد از سده نهم هجری، رواج روزافزون تک چهره‌پردازی می‌باشد (شکل ۷-۱۱) که زمینه‌ساز نوعی مجلد به صورت مجموعه‌های نقاشی و خطاطی موسوم به مرقعات^۱ است. هنر کتاب‌آرایی با به کارگیری جلدهای سوخت و زرکوب در این زمان، مراحل تکامل خود را می‌پیماید که آثار به‌جامانده مایه افتخار و مباهات است. ویژگی بارز نقاشی و نگارگری در این دوره ایجاد کمال تعادل در اندازه‌ها، ترکیب‌بندی و رنگ‌آمیزی فاخر است. در این نقاشی پیکره انسان در برابر معماری با منظره طبیعی به درستی جای داده شده و به آن وحدت بخشیده است. در این جا نگارگر از توان خود برای تجسم جهانی تازه بهره برده که اوج آن‌را در شاهنامه بایسنقری می‌توان دید. تداوم نگرش هنری مکتب هرات را به گونه‌ای دیگر در مکتب ترکمانان و مکتب تبریز در دوره صفوی به دلیل حضور بهزاد و همچنین مکتب بخارا به دلیل حضور شاگردان بهزاد به خوبی می‌توان دید.

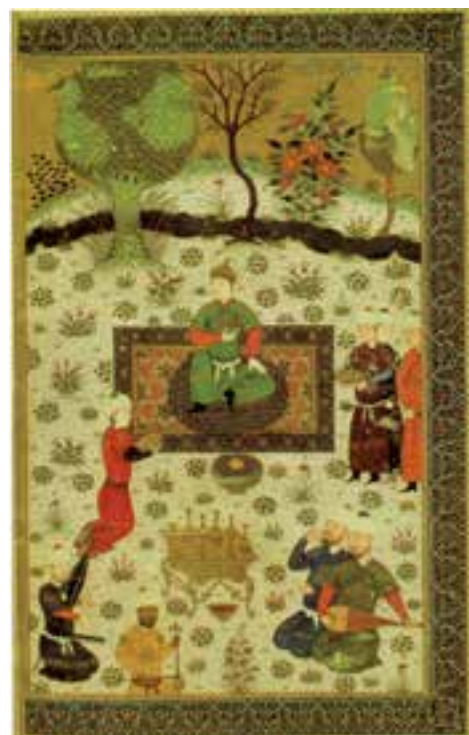
▲ شکل ۴-۱۱- برگی از کتاب معراج نامه

▲ شکل ۷-۱۱- تک چهره‌نگاری، بهزاد

▲ شکل ۶-۱۱- برگی از کتاب بوستان سعدی، اثر بهزاد

▲ شکل ۵-۱۱- برگی از شاهنامه بایسنقری

۱- مرقعات: مجموعه‌ای از قطعات نگارگری و خوشنویسی که از کناره‌ها به یکدیگر متصل شده است.

هنر خوشنویسی نیز در این دوره با کاربردها و تنوع چشمگیری تداوم می‌یابد.

هنر چوب و فلز با دقت عمل و ظرافت، بسیار هنرمندانه در این دوره پدید می‌آید. از شاخص‌های هنر چوبی می‌توان به درهای یک بقعه معروف (شکل ۸-۱۱) اشاره کرد. فلزکاری همراه با فن طلاکوبی و نقره‌کوبی روی مفرغ به کمال خود می‌رسد. وجود طرح‌های بسیار ظریف و زیبا که در اختیار تمامی گروه‌های هنری این دوره بود توانست تا به تکامل شیوه ساخت اشیاء در هنر فلزکاری کمک فراوانی کند. این امر سبب شد تا، آثار با ارزشی از فلزات دیگر به جای ظروف زرین و سیمین که اِشکال شرعی داشتند، به وجود آید (شکل ۹-۱۱).

با گسترش روابط میان ایران و چین و نیاز روزافزون به آثار سفالین، ساخت محصولات از قبیل چینی‌های آبی و سفید و تک رنگ در برخی از کارگاه‌های سفالگری ایران آغاز می‌شود. آثار مورد توجه در این دوره بیشتر شامل نمونه‌هایی با قلم‌گیری تیره در زیر لعاب شفاف فیروزه‌ای و سبز یا به صورت نقاشی با رنگ‌های مختلف در زیر لعاب شفاف بی‌رنگ بود. برخی نیز به صورت نقاشی زرین فام^۱ بودند که در قالب اشیاء تزئینی و کاربردی، و کاشی به کار می‌رفتند (شکل ۱۰-۱۱).

▲ شکل ۸-۱۱- در چوبی، بقعه احمد یَسوی

▲ شکل ۹-۱۱- ظرف فلزی

▲ شکل ۱۰-۱۱- ظرف سنگی

۱- زرین فام: نوعی لعاب براق و درخشان که تداعی کننده نالُلو طلا است.

در این دوره استفاده از کاشی معرق^۱ برای تزئین بنا، بسیار رواج داشت. نمونه بارز آن را می‌توان در کاشی‌کاری مسجد گوهرشاد و مسجد کبود دید (شکل ۱۱-۱۱).

همچنین در سفالگری این دوران، ساخت ظروف معروف به «آبی و سفید» در مناطق گرگان (جرجان قدیم) و کرمان رواج داشته است (شکل ۱۱-۱۲).

پارچه‌های ظریف و با کیفیت بسیار بالا را تنها می‌توان در دیگر آثار هنری از جمله نگارگری یافت. با این حال براساس این نمونه‌های غیر مستقیم از فن پارچه‌بافی دلیلی بر وجود کیفیت بالای پارچه در این دوره است. هر چند که ممکن است نقاش و نگارگر براساس سلیقه خود یا هماهنگی در تصویر در رنگ‌آمیزی آنها دخل و تصرف انجام داده باشد (شکل ۱۱-۱۳).

▲ شکل ۱۱-۱۱- کاشی‌کاری، مسجد کبود، تبریز

▲ شکل ۱۱-۱۳- طرح پارچه و لباس دوره تیموری (برگرفته از نگارگری)

▲ شکل ۱۱-۱۲- ظرف آبی و سفید، سده ۹ هجری، شرق ایران

۱- کاشی معرق: نوعی تزئینات کاشی‌کاری که از بریدن و کنار هم گذاشتن کاشی‌های رنگارنگ در طرح‌ها و نقوش سنتی به کار می‌رود.

گاه نگار درس یازدهم

دوره میانه (اسلامی)	
اواخر سده هشتم و نهم هجری	اواخر سده چهاردهم و پانزدهم میلادی
(۹ - ۸) (۷۵ - ۸)	
هنرها : معماری، گچ‌بری، آجرکاری، سفالگری، کاشی‌کاری (معرق)، فلزکاری، خوشنویسی و کتابت، نگارگری و نقاشی، بافندگی، هنر چوب، آثار سنگی	
مناطق : سمرقند، هرات، شیراز، مشهد، خرگرد، تبریز	
سلسله‌ها : جلایریان، تیموریان، قراقویونلو، آق‌قویونلو	

پرسش

- ۱- مهم‌ترین آثار معماری دوره تیموری کدامند؟
- ۲- نگارگری در دوره تیموری چه تحولی پیدا کرد؟ توضیح دهید.
- ۳- آثار شاخص کتاب‌آرایی و نگارگری دوره تیموری را ذکر کنید.
- ۴- مکتب نگارگری هرات (تیموری) را چه کسانی رونق می‌بخشیدند؟
- ۵- ویژگی‌های نگارگری دوره تیموری (مکتب هرات) را بیان کنید.
- ۶- سفالگری دوره تیموری چه وضعیتی داشت و از چه تزییناتی برخوردار بود؟
- ۷- پارچه‌بافی در دوره تیموری را با قبل از آن مقایسه کنید.
- ۸- تزیینات معماری دوره تیموری چه بود؟
- ۹- معماری دوره تیموری را با قبل از آن مقایسه کنید.
- ۱۰- جای خالی در جمله زیر را با کلمات مناسب پر کنید :
نمونه کاشی معرق در سده ۸ و ۹ هجری در دوبنای ..... و ..... مشاهده می‌شود.
- ۱۱- مسجد کبود تبریز دارای چه نوع کاشی‌کاری بوده است؟
- الف) کاشی هفت‌رنگ   ب) کاشی زرین‌فام   ج) کاشی معرق   د) هیچ کدام
- ۱۲- جدول زیر را با توجه به عناوین هر قسمت کامل کنید :

زمان	شاخص‌ترین آثار معماری سده ۸ و ۹ هجری	نام افرادی که در جهت رشد نگارگری در سده ۸ و ۹ هجری تلاش کردند	آثار شاخص نگارگری
	بارگاه ملکوتی امام رضا، مسجد گوهرشاد، تالار اجتماع دارالسادات و دارالحفاظ		معراج‌نامه، شاهنامه بایسنقری، بوستان سعدی

هنر و تمدن ایران در سده دهم و یازدهم هجری

▲ نقشه سده دهم تا دوازدهم هجری

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می رود پس از پایان این درس بتواند :

- ۱- چگونگی معماری دوره صفوی را شرح دهد.
- ۲- تنوع آثار معماری دوره صفوی را بیان کند.
- ۳- ویژگی های نگارگری مکتب تبریز صفوی را ذکر کند.
- ۴- آثار شاخص نگارگری دوره صفوی را نام ببرد.
- ۵- نگارگری شاخص دوره صفوی را نام ببرد.
- ۶- ویژگی های مکتب هنری قزوین را ذکر کند.
- ۷- تحولات نگارگری دوره صفوی در مکتب اصفهان را بیان کند.
- ۸- تأثیر نگارگری بر سایر هنرها را ذکر کند.
- ۹- ویژگی های قالی بافی دوره صفوی را شرح دهد.
- ۱۰- پارچه بافی دوره صفوی را شرح دهد.
- ۱۱- سفالگری دوره صفوی را شرح دهد.
- ۱۲- هنر فلزکاری دوره صفوی را شرح دهد.

هنر و تمدن ایران در سده دهم و یازدهم هجری

در دوران صفوی مراکز هنری ایران به سمت ناحیه غربی و مرکزی ایران کشیده شد و توانست با حفظ سنت های کهن هنر ایرانی جایگاه مهم و خاصی را در تمدن ایرانی رقم زند. همچون دیگر سلسله های حکومتی، در این دوره نیز تلاش بر آن بود که آثار مهمی در راستای اهداف اسلامی برداشته شود. باشکوه ترین مساجد از نظر طول، بزرگی و زیبایی با تزیینات و کتیبه های خوشنویسی شده در این زمان ساخته شد (شکل ۱-۱۲ الف و ب). همچنین به دلیل اهمیت به امر تعلیم و تربیت در فرهنگ اسلامی مدرسه هایی با ایوان های بزرگ دو طبقه و حجره دار همچون مدرسه چهار باغ در اصفهان

ب

الف

▲ شکل ۱-۱۲- مسجد امام، میدان نقش جهان، اصفهان

ساخته شد (شکل ۱۲-۲). در این زمان به پاس بزرگداشت مذهب شیعه و بزرگان دین، تلاش بسیاری برای ساخت آرامگاه‌هایی در شأن بزرگان و ائمه به‌ویژه در کربلا، سامرا و نجف اشرف صورت گرفت. در این مکان‌ها گنبد‌هایی پیازی شکل همراه با گلدسته‌های استوانه‌ای بلند بنا شد (شکل ۱۲-۳).

▲ شکل ۱۲-۳- بارگاه ملکوتی امام علی (ع) در نجف اشرف

▲ شکل ۱۲-۲- مدرسه چهار باغ، اصفهان

بناهای دینی در این دوران با کاشی‌های زیبا و نقش گل و بوته به شکلی چشم‌نوازترین می‌شد که دلالت بر خوش ذوقی و عشق به هنر است. سبک معماری این دوره که بیشتر در اصفهان خودنمایی می‌کرد به شیوه‌های متفاوت در تجربیات هنری گوناگون از جمله کاخ‌سازی، راهسازی، شهرسازی و مکان‌های عمومی، توجه داشت. آثار منحصر به فردی از بناهای غیردینی نظیر کاخ چهل ستون، هشت بهشت (شکل ۱۲-۴)، بازارها و کاروانسراها در شهرهای بزرگ و راه‌های اصلی بازرگانی و تجارت، ایجاد شد.

دوره صفویه ابتدا با حضور کمال‌الدین بهزاد (از استادان برجسته مکتب هرات) که به سرپرستی کتابخانه سلطنتی در تبریز منسوب شده بود توانست موقعیت هنری خود را تثبیت کند. پس از بهزاد، شاگردان وی این مسئله مهم را پی‌گرفتند. این دوره هنری، تلفیق سنت‌های مکتب هرات و

ویژگی محلی تبریز بود که توسط سلطان محمد انجام گرفت. رنگ طلایی در آن بیش از حد استفاده می‌شد و بیشتر موضوعات نقاشی را موضوعات درباری و گاهی موضوعات عادی دربر می‌گرفت.

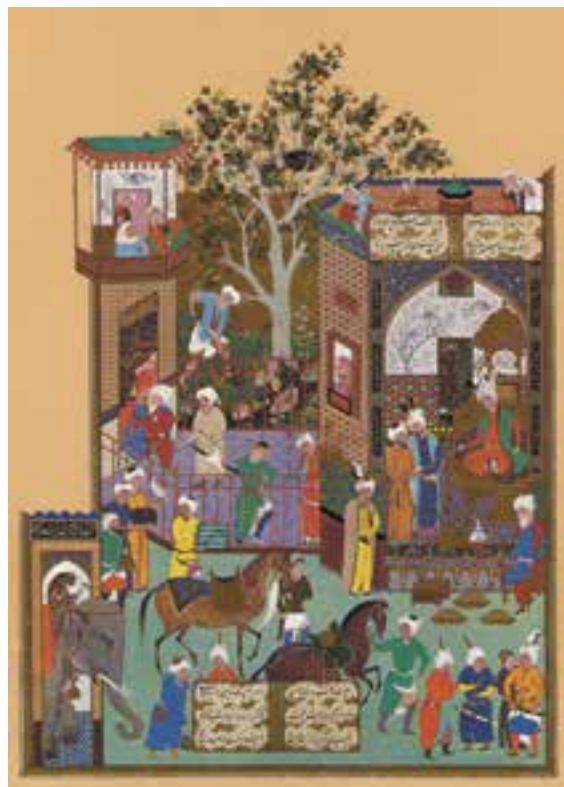

▲ شکل ۱۲-۴- کاخ هشت بهشت، اصفهان

نگارگری از نوعی ترکیب‌بندی حلزونی پیروی می‌کرد که شاخص آن‌را می‌توان در نسخه شاهنامه نفیس این دوران دید (شکل ۵-۱۲). پس از تبریز، برای مدت زمان کوتاهی، مکتبی هنری در مشهد (در نیمه دوم سده دهم هجری) ظهور کرد که در آن ویژگی‌های مکتب تبریز با عناصر محلی ادغام و روش جدیدی پدید آمد. در این مکتب بیشترین توجه به موضوعات عادی و ترسیم درخت کهنسال با تنه و شاخه گره‌دار و استفاده از رنگ سفید خودنمایی می‌کند. حاصل این تجربه هنری را می‌توان در کتاب هفت اورنگ جامی دید (شکل ۶-۱۲).

▲ شکل ۶-۱۲- برگي از كتاب هفت اورنگ جامي

▲ شکل ۵-۱۲- برگي از شاهنامه شاه طهماسبی

در اواخر سده دهم (۹۴۷ هـ.) با حضور مکتب هنری قزوین، هنرمندان درباری، بیشتر به دیوارنگاری گماشته شدند. از این‌رو برخی از هنرمندان به دلیل رویکرد تجاری و سفارش‌دهندگان معمولی رو به تولید مرقعات آوردند. به همین دلیل سنت کتاب‌آرایی به میزان اندکی رو به ضعف گذاشت. در مکتب قزوین با تغییر و تحول سبک مشهد روبه‌رو هستیم. در این دوره هنری، کاهش تنوع رنگ و پیکره‌ها در نگارگری پدید می‌آید. با این وجود همچنان سنت شاهنامه‌نگاری (شکل ۷-۱۲) وجود دارد. دیوارنگاری در دیگر اماکن نیز تحولی در دوره‌های بعد پدید می‌آورد (شکل ۸-۱۲). تا این دوره معمولاً خوشنویسان آثار خود را رقم (امضا) می‌زدند اما به دلیل ارزش یافتن مقام نقاش تحولی در برابری میان صاحبان قلم (نویسندگان و خوشنویسان) و قلم‌مو (نقاشان) ایجاد شده و نگارگران نیز آثار خود را رقم می‌زدند. این سنت از جُنید در دوره جلایری به بعد مرسوم شده بود.

▲ شکل ۸-۱۲- عمارت چهلستون، قزوین

▲ شکل ۷-۱۲- برگی از شاهنامه قوام

در میانه سده یازدهم هجری با انتخاب اصفهان به عنوان پایتخت صفوی تحولی نیز در عرصه نگارگری ایجاد شد. شیوه مستقل رضاعباسی^۱ (مکتب اصفهان) با گرایش واقع‌نگاری و تأکید بر قلم‌گیری شکل گرفت. رویکرد تجارت جهانی و حضور هنرمندان هندی و اروپایی، تأثیر به‌سزایی بر هنرهای بصری این دوره داشت. هرچند که هنر ایرانی در دوره صفویه توانست سهم بسزایی را در هنر گورکانی (مغولان هند)، کشمیر (هند) و عثمانی (ترکیه) بگذارد اما خود نیز تحت تأثیر هنر اروپایی قرار گرفت و نوعی هنر به‌عنوان فرنگی‌سازی در ایران رایج شد (شکل ۹-۱۲).

این رویکرد جدید باعث شد تا هنرمندان سبک‌ترین پیشین و موضوعات مبتنی بر ادبیات غنی فارسی را کنار گذاشته و براساس سلیقه روز به چهره‌پردازی و منظرهای طبیعی و دورنماسازی توجه کنند. آنها روشی تلفیقی نیز از سنت‌های هنری با تأثیرات اروپایی ایجاد کردند (شکل ۱۰-۱۲). پیامد این تحول زمینه‌ساز گرایشات متعدد از جمله، رواج سیاه قلم، مرقعات، دیوارنگاری، نقاشی گل و مرغ و شیوه‌های مردم‌نگاری^۲ شد (شکل ۱۱-۱۲).

در این دوره همه هنرها به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم برخوردار از تجربیات هنری نگارگران بودند. تاجایی که شیوه طراحی و ایجاد نقش و رنگ‌آمیزی آنان بر دیگر هنرها تأثیر غیرقابل انکاری داشته است. از جمله هنرهای تأثیرگرفته؛ فن بافندگی یعنی پارچه‌بافی و قالی است. تحول بافت و

۱- رضاعباسی: هنرمند مشهور نگارگر دوره صفویه و پایه‌گذار مکتب اصفهان بوده است.

۲- شیوه مردم‌نگاری: شیوه هنری که موضوع آن زندگی روزمره مردم عادی است.

▲ شکل ۱۰-۱۲ نقاشی اثر محمد زمان

▲ شکل ۹-۱۲ نقاشی اثر رضا عباسی

▲ شکل ۱۱-۱۲ گل و مرغ

منسوجات با وجود پیشینه بسیار غنی در این دوره به نیمه اول سده دهم هجری باز می‌گردد که زمینه‌ساز تولید فرش‌هایی مانند فرش‌های اردبیل (شکل ۱۲-۱۲) و فرش‌های اصفهان شد. غنای فرش‌های تولید شده به دلیل کاربرد طرح‌های اسلیمی، ختایی، شمشه‌ها و ... با الیاف ابریشم است (شکل ۱۲-۱۳). همچنین وجود ابریشم فراوان در این دوره، زمینه‌ساز تولید پارچه‌های نفیس از جمله زربفت بود (بسیار مورد توجه دربار بوده). این پارچه‌ها با زمینه رنگی و از تار و پود طلا بافته می‌شد. نقش گل‌ها از ابریشم براق با رنگی نزدیک به متن بود و در آن از طرح‌های نگارگری نیز بهره می‌بردند (شکل ۱۲-۱۴). فن بافت نیز با بافت پارچه‌های مخمل همراه با طرح گل و بوته برجسته و تافته براق با نخ‌های چند تابی (چند نخ تابیده در هم) تحول اساسی یافت. ایجاد طرح‌های نگارگری در

▲ شکل ۱۳-۱۲- بخشی از قالی با نقش‌های اسلیمی و ختایی

▲ شکل ۱۲-۱۲- فرش اردبیل

بافت پارچه، کاری بسیار دشوار بود ولی هنرمندان یزدی و کاشانی در این زمینه ابداعات و نوآوری‌های زیبایی پدید آوردند (شکل ۱۵-۱۲).

در اوایل سده دهم همراه با حفظ سنت‌های پیشین در عرصه سفالگری، تحولات چشمگیری پدید آمد. علت اساسی آن تلاش برای رقابت در بازارهای جهانی آن عصر بود. ایران در این زمینه توانست با بهره‌گیری از فن‌آوری ظروف چینی در اصفهان، آثار بسیار نفیس و ارزشمندی را تولید کرده و صادر نماید. نزدیک‌تر بودن ایران به بازار اروپا نسبت به چین (دوره مینگ^۱) این آثار به‌خوبی در عرصه بازار جهانی حضور یافت. تولیدات ایران از نظر کیفیت هم با محصولات چین کاملاً برابری می‌کرد (شکل ۱۶-۱۲).

زیرا ظروف چینی تولید شده در ایران دارای جداره‌ای نازک، ظریف و نیمه شفاف بود که تا پایان سده سیزدهم هجری نیز رواج داشت. در این دوره تمامی روش‌های شکل‌دهی و تزئین مانند روش‌های زیررنگی، رورنگی (ظروف مینایی)، زرین فام و روش تزئین هفت رنگ رایج بود (شکل ۱۷-۱۲).

▲ شکل ۱۴-۱۲- نقش پارچه، دوره صفویه

۱- دوره مینگ: سلسله فرمانروایان چین در سده ۱۴ تا ۱۷ میلادی

▲ شکل ۱۵-۱۲ پارچه بانقش نگارگری، دوره صفویه

▲ شکل ۱۶-۱۲ ظرف کوپاچه ای (بدل چینی)

▲ شکل ۱۷-۱۲ نقش کاشی هفت رنگ، دوره صفویه

در دوره صفوی علاوه بر کاشی معرق، از نوعی کاشی هفت رنگ^۱ برای سرعت بخشیدن در تکمیل ترین دیوار بناها استفاده می شد (شکل ۱۸-۱۲ الف و ب). نقوش به کار رفته در این کاشی ها غالباً نقوش اسلیمی و ختایی با رنگ های متنوع لاجوردی، آبی، سفید، زرد اُکر، سیاه، قهوه ای و سبز بودند.

۱- کاشی هفت رنگ: نقاشی با لعاب بر روی کاشی های کنار یکدیگر را کاشی هفت رنگ می نامند.

▲ شکل ۱۸-۱۲ ب- کاشی کاری هفت رنگ، مسجد شیخ لطف الله، اصفهان

▲ شکل ۱۸-۱۲ الف- کاشی کاری هفت رنگ
مسجد امام، اصفهان

هنر فلزکاری نیز دوران تحول و رشد خود را گذراند به طوری که در اواخر سده دهم ترصیع کاری با فلزات گرانبها و کتیبه‌هایی به خط نستعلیق، نوعی زیبایی چشمگیر را در این هنر پدید آورد. دوباره هنر فلزکاری احیا شد و تزیینات گل و گیاهی و اسلیمی و ختایی اهمیت ویژه‌ای در این هنر یافت (شکل ۱۹-۱۲).

▲ شکل ۱۹-۱۲ ظرف فلزی

گاه نگار درس دوازدهم

دوره میانه (اسلامی)	
سده دهم و یازدهم هجری	سده شانزدهم و هفدهم میلادی
(۱۱ - ۱)	(۹ - ۱)
هنرها : معماری، سفالگری و بدل چینی، کاشی کاری (هفت رنگ)، فلزکاری، خوشنویسی و کتابت، نگارگری و نقاشی، بافندگی (پارچه و فرش)، هنر چوب، آثار سنگی	
مناطق : تبریز، قزوین، مشهد، اصفهان	
سلسله ها : شیبانی (ازبک)، صفویه	

پرسش

- ۱- معماری در دوره صفوی چه وضعیتی پیدا کرد؟
- ۲- آثار معماری دوره صفوی را از نظر نوع بنا دسته بندی کنید.
- ۳- نگارگری مکتب صفوی تبریز چه ویژگی هایی داشته است؟
- ۴- آثار شاخص و نگارگران معروف دوره صفوی را نام ببرید.
- ۵- مکتب هنری قزوین چه ویژگی هایی داشت؟
- ۶- تحولات نگارگری مکتب اصفهان را شرح دهید.
- ۷- نگارگری دوره صفوی بر سایر هنرها چه تأثیری داشت؟ نمونه هایی را ذکر کنید.
- ۸- قالی بافی در دوره صفوی چه وضعیتی داشت؟
- ۹- وضعیت فلزکاری دوره صفوی را توضیح دهید.
- ۱۰- تزئین ظروف سفالی در دوره صفوی چگونه بود؟
- ۱۱- کدام یک از آثار زیر از شاخص ترین آثار نگارگری در سده ۱۰ و ۱۱ هجری است؟

(الف) شاهنامه بایسنقری

(ج) شاهنامه طهماسبی

(ب) هفت اورنگ

(د) مورد ب، ج